

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREDI YA 12

XITSONGA: RIRIMI RO ENGETELA RO SUNGULA (FAL)

PAPILA RA 2 (P2)

NYENYANYANA/NYENYANKULU 2011

TIMARAKA: 70

NKARHI: tiawara ti2

Papila leri ri na 15 wa tipheji.

SWITSUNDZUXO

1. Hlaya swiletelo leswi nga eka pheji leyi u nga si sungula ku hlamula swivutiso.
2. Xiya tafula ra nongonoko wa vundzeni leri nga eka pheji leyi landzelaka kutani u fungha tinomboro ta swivutiso swa tibuku leti u dyondzeke tona lembe leri. Endzhaku ko endla tano, hlaya swivutiso swoleswo kutani u hlawula leswi u lavaka ku hlamula swona.
3. Papila leri ri na MUNE wa SWIYENGÉ:

XIYENGÉ XA A: Novhele	(35)
XIYENGÉ XA B: Ntlangu	(35)
XIYENGÉ XA C: Swirungulwana/Swihungwana	(35)
XIYENGÉ XA D: Vutlhokovetseri	(35)
4. Landzelela swiletelo leswi nga eku sunguleni ka xiyenge xin'wana na xin'wana hi vukheta.
5. Hlamula SWIVUTISO SWIMBIRHI NTSENA, hileswaku Xivutiso XIN'WE eka xiyenge xin'wana na xin'wana xa leswimbirhi u swi hlawuleke. Tirhisa tafula ra nongonoko wo tikamba ku vona loko u hlawurile swivutiso hi mfanelo.
6. Nombora swivutiso swa wena tanihilaha swi nomboriweke hakona eka phepha ra swivutiso.
7. Sungula swivutiso swa xiyenge xin'wana na xin'wana eka pheji YINTSHWA u tlhela u nkhwatihata emakumu ka xiyenge xin'wana na xin'wana.
8. Tlula ntila loko u hetile nhlamulo ya xivutiso xin'wana na xin'wana.
9. Tsala hi vurhon'wana (swi saseka no vonaka) u ri karhi u landzelela milawu ya mapeletelo, mahikahatelo na mavumbelo ya swivulwa.
10. Nkarhi lowu pimanyetiweke: Tirhisa timinete ta kwalomu ka 60 eka xiyenge xin'wana na xin'wana.

TAFULA RA NONGONOKO WA VUNDZENI

XIYENGE XA A: NOVHELE		
HLAMULA XIVUTISO XIN'WE EKA SWIVUTISO LESWIMBIRHI		
NOMBORO YA XIVUTISO	XIVUTISO	TIMARAKA
1. <i>Ndzi ngo tinciki –</i> FA Thuketana	Xivutiso xa xitsalwana	35
KUMBE		
2. <i>Ndzi ngo tinciki –</i> FA Thuketana	Swivutiso swa xikambelantwisiso	35

XIYENGE XA B: NTLANGU		
HLAMULA XIVUTISO XIN'WE EKA SWIVUTISO LESWIMBIRHI		
3. <i>Byokota Madlayisana –</i> MM Marhanele	Xivutiso xa xitsalwana	35
KUMBE		
4. <i>Byokota Madlayisana –</i> MM Marhanele	Swivutiso swa xikambelantwisiso	35

XIYENGE XA C: SWIRUNGULWANA/SWIHUNGWANA		
HLAMULA XIVUTISO XIN'WE EKA SWIVUTISO LESWIMBIRHI		
5. <i>Ndzi na timfanelo –</i> SJ Malungana	Xivutiso xa xitsalwana	35
KUMBE		
6. <i>U nga hlawuli ndluwa u</i> <i>siya hove –</i> NJ Maluleke	Swivutiso swa xikambelantwisiso	35

XIYENGE XA D: VUTLHOKOVETSERI		
HLAMULA SWIVUTISO SWIMBIRHI NTSENA EKA SWITLHOKOVETSELO LESWI NGA LAHA HANSI		
7. Jaha-mukhalabye – TA Ngope	Swivutiso swa xikambelantwisiso	17½
KUMBE/NA		
8. Xinkankanka xa le Nkandla – KJ Ngobeni	Swivutiso swa xikambelantwisiso	17½
KUMBE/NA		
9. Swa ndzi kweva – B Ngobeni	Swivutiso swa xikambelantwisiso	17½
KUMBE/NA		
10. Xirereso xo basa – MM Marhanele	Swivutiso swa xikambelantwisiso	17½

TAFULA RA NONGONOKO WO TIKAMBA LOKO U HLAURILE SWIVUTISO HI MFANELO

Tatisa mavangwa lama pfulekeke hi ku tirhisa mfungho wa nghwaju ku kombisa leswaku u hlawurile nhlayo leyi lavekaka ya swivutiso.

NONGONOKO WO TIKAMBA			
XIYENGE	NOMBORO YA XIVUTISO	NOMBORO YA SWIVUTISO LESWI FANELEKE KU HLAMURIWA	MFUNGHO WA NGHWAJU (✓)
A: NOVHELE (Xitsalwana kumbe xikambelantwisiso)	1 – 2	1	
B: NTLANGU (Xitsalwana kumbe Swivutiso swa xikambelantwisiso)	3 – 4	1	
C: SWIRUNGULWANA/ SWIHUNGWANA	5 – 6	1	
D: VUTLHOKOVETSERI	7 – 10	2	
NHLAYO HINKWAYO YA SWIVUTISO LESWI U FANELEKE KU SWI HLAMULA		2	

XIYENGE XA A: NOVHELE

NDZI NGO TINCIKI – FA Thuketana

SWILETELO:

U languteriwa ku hlamula xivutiso XIN'WE ntsena xa xitsalwana kumbe swivutiso swa xikambelantwisiso.

XIVUTISO XA 1: XITSALWANA

Hlamusela timhaka hinkwato leti boxiweke hi Jamboti epapileni leri a nga ri tsalela murhandziwa wa yena Manayila a ri epurasini ra Pluimvee.

[35]

KUMBE

XIVUTISO XA 2: XIKAMBELANTWISISO

Hlaya ntshaho lowu landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona.

"A ndzo chava ku vula, ndzi be hi tatana, i *papa* loyi a nga ndzi yevulela hi ndlela leyi hi ntshilana."

- 2.1 Xana loyi a vulavulaka laha i mani naswona u vulavula na mani? (2)
- 2.2 Hlamusela xivangelo xa ku biwa ka yena. (3)
- 2.3 Hlamusela vuxaka bya muvulavuri na loyi a vulavulaka na yena. (2)
- 2.4 Xana a swi fanerile leswaku xivulavuri lexi xi biwa hi ndlela leyi xi nga biwa hi yona? Nyika vonelo ra wena. (3)
- 2.5 I mani loyi a pfuneteke ku lulamisela xinkhubyana lexi a xi ri kona? Hlamusela na leswi a nga pfunetisa xiswona. (4)
- 2.6 Boxa vito ra ntlawa wa Lefty. (2)

Hlaya ntshaho lowu landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona.

"Wena rifu tinhlaya ta wena a ti karhali ha yini?
Matino ya wena a ya guleki ha yini ke?
Ha yini ya nga hlanhleki u sala na maphundzu?"

- 2.7 Hlamusela hi ku komisa leswaku a ku humelela yini ku kala xivulavuri lexi xi vula marito lawa. (4)
- 2.8 Loyi a vulavulaka a a tirha ntirho muni xana? (2)

- 2.9 Xivulavuri lexi a xi vulavula swi nga suki embilwini. Tsala u ku: "**Hi swona** kumbe **a hi swona**" kutani u seketela nhlamulo ya wena. (3)
- 2.10 Boxa muluthanyi eka tsalwa leri u tlhela u seketela nhlamulo ya wena. (4)
- 2.11 Xana nkongomelo wa tsalwa leri hi wihi? (3)
- 2.12 Boxa ntlimbo lowu ximunhuhathwankulu xi hlanganeke na wona eka tsalwa leri. (3)
- [35]**

NTSENGO WA XIYENGE XA A: 35

XIYENGE XA B: NTLANGU

BYOKOTA MADLAYISANA – MM Marhanele

SWILETELO:

U languteriwa ku hlamula xivutiso XIN'WE ntsena xa xitsalwana kumbe swivutiso swa xikambelantwisiso.

XIVUTISO XA 3: XITSALWANA

Hlamusela tinxaka ta swimunhuhatwa eka ntlangu lowu mi wu dyondzeke. Nhlamulo ya wena yi fanele ku va kwalomu ka 250 – 300 wa marito.

[35]

KUMBE

XIVUTISO XA 4: XIKAMBELANTWISISO

Hlaya ntshaho lowu landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona:

MATHEBULA:	Ku tlhela swin'we a swi nga endleki, hikuva vutomi bya le xilungwini bya karhata, ngopfungopfu leswi ndzi nga hava vutshamo bya ntiyiso.
MAKHANANA:	Mo tshika ntirho loko swi nga endleki leswaku hi tlhela swin'we. A hi valava vaHonyololo va hanyaka kambe a va tivi na nkondzo wa Mulungu.

4.1 Hikwalaho ka yini Makhanana a lava ku tlhela na Mathebula exilungwini? (2)

4.2 Boxa mavito ya vavanuna lava Makhanana a a rhandzana na vona. (2)

Hlaya ntshaho lowu landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona:

MAVUNDZA:	A ndzi kholwi leswaku u swi kumile. Wena vula xikan'we leswaku u yengiwa hi xiphukuphuku lexa le tingotini.
MAKHANANA:	Lexiya a ndza ha xi lavi ...

4.3 Xana xiphukuphuku xa le tingotini ku vuriwa mani? (2)

4.4 I yini lexi a xi endla leswaku Makhanana a nga ha xi lavi xiphukuphuku xa kona? (2)

4.5 Hi byihi vuxaka lebyi a byi ri kona exikarhi ka swimunhuhatwa leswi vulavulaka laha henhla? (2)

Hlaya ntshaho lowu landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona:

GEZANI: Xi dakiwile xi nge swi voni leswaku a wu kona.

MAKHANANA: A nga si dakwa, u tiviwa hi mina loko a dakiwile.

4.6 Boxa ndhawu laha swimunhuhatwa leswi swi vulavulaka swi ri kona. (2)

4.7 Hlamusela leswi va fikiseke xiswona eka xivandla lexi va tikumaka va ri eka xona. (5)

Hlaya ntshaho lowu landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona:

MAGAMANA: Ndzi ta kombela Mathebula a hlamusela tiko leswi a swi kombeleke; leswi hi boheke leswaku hi hundzuluxa makungu ya hina. (MATHEBULA a yima).

MATHEBULA: (N'WA-XIPENE na N'WA-RIDONGA va *rhurhumela*.) Mina ndzi xanisekile swinene, hikwalaho ka sweswo loko Hosi yi nga tirhisi nawu lowu vulaka leswaku tihlo hi tihlo kumbe ndleve hi ndleve, mina ndzi ta hoyahoyisana na xipembembelexi ...

4.8 Xana vuxaka bya N'wa-Ridonga na Mathebula a ku ri byihi? (2)

4.9 Hlamusela xikombelo lexi Mathebula a xi endleke eka Magamana. (2)

4.10 Xana xikombelo xa Mathebula mayelana na ku hundzuluxiwa ka nawu xi amukeriwile ke? Seketela nhlamulo ya wena. (2)

4.11 Boxa ndhawu laha Mathebula a a fanele ku ya dlayeriwa kona. (2)

Hlaya ntshaho lowu landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona:

MAGAMANA: Wo hetelela ku khensiwa i manana loyi a nga ndzi luma ndleve. Ndzi ri eka wena N'wa-Rimbelule u nga karhateki, hikuva ndzi ta ku ririsa eka ku lahlekeriwa ka wena hi nuna ...

4.12 Xana Hosi Magamana u n'wi ririse hi yini N'wa-Rimbelule? (3)

4.13 Boxa nkarhi lowu Mavundza a a ta fanela ku dlayiwa hi wona? (2)

4.14 Boxa tihosi ta Hosi Magamana leto tshembeka. (5)
[35]

NTSENGO WA XIYENGE XA B: 35

XIYENGE XA C: SWIRUNGULWANA/SWIHUNGWANA

NDZI NA TIMFANELO – SJ Malungana na NJ Maluleke

SWILETELO:

U languteriwa ku hlamula xivutiso XIN'WE ntsena xa xitsalwana kumbe swivutiso swa xikambelantwisiso.

XIVUTISO XA 5: XITSALWANA

NDZI NA TIMFANELO – SJ Malungana

Hlamusela ndlela leyi Makungu Mugweni a a hanya ha yona loko a ri exikolweni.

[35]

KUMBE

XIVUTISO XA 6: XIKAMBELANTWISISO

U NGA HLAWULI NDLUWA U SIYA HOVE – NJ Maluleke

6.1 Hlawula vana vambirhi va N'wa-Mesa eka lava landzelaka:

- A Tirhani
- B Mabihana
- C Rirhandzu
- D Ntsako

(4)

6.2 N'wa-Mesa a a tshama elokhixini ra ... (Soweto/Meadowlands/Chiawelo/Diepkloof). Hlawula vito **rin'we** ntsena.

(2)

Hlaya ntshaho lowu landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona:

"Tirhani u bye le kokwa wa yena leswaku u tiyimiserile ku n'wi hlayisa, u ta n'wi endlela xin'wana na xin'wana lexi a xi lavaka ..."

6.3 Xana tata wa Tirhani a a ri mani?

(2)

6.4 Hlamusela xiyimo lexi tata wa Tirhani a hlanganeke na xona ku kala a tikuma se a ri eCape Town.

(5)

6.5 I yini leswi hi kombaka leswaku Tirhani a a nga kumi rirhandzu ro fana na ra Tsakani eka kokwa wa yena?

(4)

6.6 Kombisa ku hambana ka Tsakani na Tirhani loko se va ri vana va xikolo.

(8)

6.7 I yini lexi endleke leswaku N'wa-Mesa a rila loko a vona Tirhani a vuya hi le ntirhweni?

(2)

- 6.8 Xana rirhandzu leri Tsakani a a ri kuma eka kokwa wa yena ri ve na nkucetelo wa njhani eka vumundzuku bya yena? (4)
- 6.9 Hi yihi dyondzo leyi hi yi kumaka hi xihungwana lexi? (2)
- 6.10 Hi ku leteriwa hi nhlokomhaka ya xirungulwana lexi xa "U nga hlawuli ndluwa u siya hove" xana "hove" na "ndluwa" ku nga va ku kongomisiwa eka mani eka lavambirhi, Tirhani na Tsakani? (2)
- [35]**

NTSENGO WA XIYENGE XA C: 35

XIYENGE XA D: VUTLHOKOVETSERI

SWILETELO:

Hlamula swivutiso SWIMBIRI eka swithokovetselo leswi nga laha hansi.

XIVUTISO XA 7: JAHA-MUKHALABYE – TA Ngope

Hlaya xithokovetselo lexi landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi swi nga ehansi ka xona:

1	Jaha ra jaha ri nga te tani,
2	Vumpohlo byi pyile,
3	Vujaha byi wungukile,
4	Vutikukumuxi na manyunyu swi ku nkwe!
5	Exikarhi ka vakhalabye wo twa hi rito:
6	Hi keleni maseve!
7	Mambvharambhara ya hlavelela,
8	Wo twa hi ku khwaxa ka rito leswaku comela xi hetile.
9	Magezi i xilovekelo
10	I xibotha,
11	Hi yena ntsumi ya laha byi bavaka,
12	Hakunene i jaha-mukhalabye.
13	Yena na mati i ximanga na kondlo,
14	Meno yakwe na ya honci ya antswa,
15	Mahlo i langavi ra ndzilo,
16	Malanga na swixalu hi le kaya.
17	Dyondzo yi n'wi landzurile,
18	Vujaha byi n'wi tlurile,
19	Kambe comela xi n'wi vukarha,
20	Xi n'wi rivata maxangu.

- 7.1 Katsakanya xithokovetselo lexi hi mitila leyi nga tluliki mune. (4)
- 7.2 Xana riencisi "nkwe!" eka ntila wa 4 ri vula leswaku vutikukumuxi na manyunyu swi endlile yini? (2½)
- 7.3 Tsavula rito ro huma eka xithokovetselo lexi leri paluxaka leswaku rito ra jaha leri ku tlhokovetseriwaka hi rona a ri humi kahle loko ri vulavula. (2)
- 7.4 Ntila wa 13 wu ri "yena na mati i ximanga na kondlo". Xana swi hi byela yini hi jaha leri? (2)
- 7.5 Jaha leri ku tlhokovetseriwaka hi rona a ri dyondzekile. Tsala u ku **hi swona** kumbe **a hi swona** kutani u seketela nhlamulo ya wena. (3)

- 7.6 Xana rito "xilovekelo" leri nga eka ntila wa 9 ri vula munhu wa njhani? (2)
- 7.7 Nyika dyondzo ya xitlhokovetselo lexi. (2)
[17½]

KUMBE/NA

XIVUTISO XA 8: XINKANKANKA XA LE NKANDLA – KJ Ngobeni

Hlaya xitlhokovetselo lexi landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi swi nga ehansi ka xona:

1 Ya bonga nkuzi!
2 Ya bonga nkanyamba!
3 Yi bonga ehlathini ro enta,
4 Ku twala ngulumelo ntsena,
5 Hungu ri tiva hi yona ngwenya,
6 Lava yi tivaka kahle va ri i J.Z.
7 Leswi vulaka Jacob Zuma.
8 I mani xinkankanka lexi ke?
9 I nkambi wa matiko, nkambi wa tintshava,
10 Mudavuri wa matiko ya hlangana,
11 Xivandzana xo baleka etimitswini ta Kwa-Zulu,
12 Eka swihluke swa mukambi wa matiko,
13 Yena hosi Chaka wa Muzulu,
14 Halala whe Gedleyihlekisa, halala!
15 Wena mahleka u fundze vuxungu bya xipame,
16 Muganganyana wa Nkandla wa rila,
17 Wu tiba xifuva hi mitirho leyo xonga,
18 Hikuva laha nkondzo waku wu kandziyeke kona,
19 Wu tsarile hi maletere lamakulu yo vangama,
20 Leswaku u kale u va kona,
21 U kona, wa ha ri kona, i mani a nga ku tiviki?
22 Hikuva hambi bofu ra ku tiva,
23 Cosatu loko u vandlamula va phokotela,
24 SACP loko va ku keluta va vona munghana,
25 ANC Youth League va vona "role model" ya vona,
26 MK va ku tiva wa ha khotsiwile,
27 Women's League va tiye hi wena,
28 DA yi humesa moya loko yi ku vona,
29 ID i vondlo ra ha ndzundza,
30 UDM i ximbyanyana xo pfumala ncila,
31 PAC i vafana va timbuti,
32 Va-Special Branch u va pfurheta hi rhimila va ya ku pfindli!
33 Valala vaku u va gule timhondzo hi nqindhi,
34 Le Lusaka a wu ba xinari,
35 U vile khomandara ya ntiyiso,
36 Musayini wa Nkomati Accord hi wena eMozambique.
37 Khale ka Natal yo nuha rifu na ndzilo,
38 U leverile hi nomo ku lo whititi!
39 ANC na Inkatha va dya ndyelo yin'we namuntlha,

40	Va dzahisana fole ngi i hosi na ndzisana,
41	Swaziland, Angola, Tanzania, Botswana na Ghana,
42	Hi le kaya ka wena,
43	Le Burundi va pfange no ku nyika vundhuna,
44	Loko va ku vona va ba mikulungwana,
45	Hikuva u va tisele tshunxeko,
46	Mitirho ya wena hi yi vonile,
47	Ha yi vona,
48	Hi ta yi vona.
49	Kambe hi byeleni ku ri J.Z. u endle yini?

- 8.1 Xana mitila ya 1 na 2 ya "Ya bonga nkuzi" na "Ya bonga nkanyamba" yi ku tisela miehleketo ya njhani? (2)
- 8.2 Xana mudavuri wa matiko ya sala ya hlangana i munhu loyi a endlaka yini? (Xiya ntila wa 10.) (2½)
- 8.3 Eka ntila wa 29 mutlhokovetseri u ri: "ID i vondlo ra ha ndzundza." Nyika nhlamuselo ya masiku hinkwawo ya rito "vondlo" u tlhela u hlamusela leswi ri vulaka swona eka xitlhokovetselo. (4)
- 8.4 Nyika mavizweni wa rito "nqindhi". (Xiya ntila wa 33.) (2)
- 8.5 Xana ku "tiba xifuva" swi vula yini? (Xiya ntila wa 17.) (2)
- 8.6 Eka ntila wa 34 mutlhokovetseri u ri: "Le Lusaka a wu ba xinari". Xana ku "ba xinari" swi vula yini hi ku ya hi nhlamuselo ya xitlhokovetselo? (2)
- 8.7 Tsavula xivulwa eka xitlhokovetselo lexi lexi kombisaka leswaku Jacob Zuma u herisile madzolongi eNatal. (3)
- [17½]**

KUMBE/NA

XIVUTISO XA 9: SWA NDZI KWEVA – B Ngobeni

Hlaya xitlhokovetselo lexi landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi swi nga ehansi ka xona:

1	Nxavo wa mafurha wu gonya n'hweti na n'hweti,
2	Vachayeri van'wana va paka swipandzamananga etigaraji,
3	Ivi va ba hi nenge,
4	Swo tiyela hi lava xikhwama xo enta,
5	Vachayeri vo rila yi oma,
6	Hikuva nxavo wo gonya wu gonyile.
7	Hambi vakhandziyi ri va xele kambirhi,
8	Loko u teka rendzo u fanele wo halaka,
9	Hikuva mabazi na mathekisi swi minya swikhwama swa vona,
10	Mikhamu yo nuha yo mbvee!
11	Lexi ndzi kwevaka i rivilo ro gonya ka mafurha,
12	Yi khupuka hi ntsengo wo bumbula.
13	Leswi swi vangela rixaka ku kecela hi vutomi,
14	Riendzo ri kukurheta xuma xo vonaka,
15	Va boheka ku ya xokola na leyi a va yi khonetile lomo,
16	Leyi a yi ri ya ndzindzakhombo,
17	Mbilu yanga ya fufunha,
18	Swi tsandze valava va nga fumbarhela xuma xo nona,
19	Va kale va wa mapa.

- 9.1 Tsala nkatsakanyo wa xitlhokovetselo hi mitila leyi nga hundziki mune. (4)
- 9.2 Nyika mavizweni wa rito "swipandzamananga". (Xiya ntila wa 2.) (2)
- 9.3 Xana lava swikhwama swo enta lava ku vulavuriwaka hi vona eka ntila wa 4, i vanhu va njhani? (2)
- 9.4 Ntila wa 7 lowu nge: "Hambi vakhandziyi ri va xele kambirhi," wu ku tisela miehleketo muni? (2½)
- 9.5 Nhlamuselo ya masiku hinkwawo ya rito "kukurheta" eka ntila wa 14, i:
- A Ku thotha hi ndlela yo heta xixevo
- B Ku rila
- C Ku pfumala mali (2)
- 9.6 Nyika nhlamuselo ya masiku hinkwawo ya rito "fufunha" leri nga eka ntila wa 17. Tihela u nyika nhlamuselo hi ku ya hi xitlhokovetselo. (3)
- 9.7 Xana ku wa mapa swi vula yini? (Xiya ntila wa 19.) (2)

[17½]

KUMBE/NA

XIVUTISO XA 10: XIRERESA XO BASA – MM Marhanele

Hlaya xitlhokovetselo lexi landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi swi nga ehansi ka xona:

1	Xi basile xirereso xi lo paa!
2	Wonge xo hlamba hi ntswamba,
3	Kambe vumunhu bya xona bya kanakanisa.
4	Xirereso xo basa a hi huku;
5	Xi bebule vutlhari bya makondlo,
6	Lebyo luma byi pfurheta.
7	Xirereso xo basa a hi xinkenkelo;
8	Xo va mamba yo fundza vuxungu;
9	Yi zula na byona kambe a byi yi dlayi.
10	Xirereso xo basa a hi nchumu no va nchumu;
11	Vutomi bya xona byi dluvekeriwe evuhuzeni;
12	Vuhuza byo "chomana" na va'soro.
13	Loko u fuwe lexo basa paa!
14	Hambi wo xi fungha wo tlanga ni nketani;
15	Vupapa bya xona byi ta ku papaxarisa.
16	Loko wo xi sala endzhaku xihandzamatala lexi,
17	U landzelela masema ya la xi handzelaka kona swikukwana,
18	U hambile vutomi byi ta ku wimba u ku gibidii!
19	Xirereso xo basa paa; i noto,
20	Swa antswa u sevelana na lexa ntima dzwii!
21	Kumbe lexa ritshuri xi nga ta ku nyika nhloko.

10.1	Hi mitila leyi nga tluliki mune, tsala hungunkulu ra xitlhokovetselo lexi.	(4)
10.2	Nyika mavizweni wa rito "ntswamba" leri nga eka ntila wa 2.	(2)
10.3	Hi ku ya hi mutlhokovetseri eka mitila ya 13 na 14 ku paluxiwa leswaku wansati wo saseka hambu wo n'wi endlela leswinene a nga kolwi. Tsala u ku: "Hi swona kumbe a hi swona" kutani u seketela nhlamulo ya wena.	(3)
10.4	Xana riencisi "gibidii!" eka ntila wa 18 ri vula yini?	(2)
10.5	Tsavula xivulwa eka xitlhokovetselo lexi lexi vulaka ku vumba vuxaka.	(2)
10.6	Xana xirereso lexa ritshuri hi lexi xa njhani?	(2½)
10.7	Nyika dyondzo leyi u yi kumaka eka xitlhokovetselo lexi.	(2)
		[17½]

NTSENGO WA XIYENGE XA D: 35
NTSENGO WA TIMARAKA: 70